

VISSZHANG

„Tóth Károly, a száműzött kolozsvári egyetem volt szegedi rektora a legderekből, a legnemesebb lelki emberek egyike volt, csupa tiszta szándék, merő jóakarattal. Mindenki megszerette, akivel csak dolga akadt, meleg szíve, nyílt lelke mindenkit a hívévé szegődített. Az igaz magyar úr kivészenben lévő típusa volt ez a tevékeny tudós, aki egész életét a jog és igazság hirdetésének szentelte és aki jó idő óta a magyar ifjúság védelmében agitált, beszélt, cselekedett, harcolt az eszmék és érvek szeplőtlen fegyverével, a meggyőződés tündöklő vértetében. Tóth Károly a mai magyar közélet azon ritka tényezői és hangadói közül való volt, akik komolyan és kitartóan, bátran és becsületesen egyengették és építették a lelkek konszolidációját, az érzések integritását, amelyet az utolsó esztendőknél annyira megbolygattak és megcsonkítottak. Minden alkalmat megragadott, hogy a régi nagy magyar liberális tradíciókon nevelt szellemével szolgálja a társadalmi béke és egyetértés ügyét, amely e derék és egész embernek valóban szívügye volt. Mint egyetemi rektor a munka, és tanulás jegyében működött. Mint tudós, a jogi fölfogás tisztaságát őrizte. Mint az egyetem főrendi képviselője és mint a revíziós mozgalom szegedi vezére éjjel-nappal fáradt a legszentebb magyar gondolat érdekében és legutóbb, mint a szegedi képzőművészeti egyesület új elnöke buzgólkodott a régi egyesület újjászületésének előkészítésében. Kazinczy értelmében vett mozgalmi férfiú volt Tóth Károly, minden jó szándék, terv és eszme Bayard-lovagja, akit csakugyan nehéz lesz pótolni, aki valóban nagy úrt hagyott maga után tragikus eltávozásával a magyar küzdők sorából. Szeged méltán gyászolja őt, ki rövid idő alatt legjobb és leghivebb polgára lett ennek a városnak, amelynek épülése és szépülése részben neki is köszönhető“. (Hétfői Rendkívüli Ujság.)

*

„Szeged végtelenül sokat veszített vele. Csak kevesen tudják, hogy milyen lelkes, fáradhatatlan, majdnem meg sem érthetően hatalmas munkát fejtett ki az elűzött kolozsvári egyetem tündöklő reneszánsza érdekében és azért, hogy ez a föltámadás Szeged fényét, Szeged nagyságát, szépségét és gazdasági erejét növelje“. (Szegedi Szemle.)

*

„Hivatott vezérférfia volt a Ferencz József-tudományegyetemnek, képességei ambíciója, munkabírása vezető, irányító szerepre predesztináltak. Felfelé ívelő közéleti pályája még most volt igazán kibontakozóban“. (Nemzeti Ujság.)

*

„Mint rektor hatalmas munkát végzett az egyetem érdekében. Különösen sok érdeme van abban, hogy az egyetemi építkezések tempója fokozódott és hogy a hosszabb időre tervezett programot összesűrítette a kultuszminiszter. Csodálatos agitativ erő rejtőzött benne, amely a legacélosabb akaraterővel párosulva hatalmas eredményekben virágzott ki. Amikor választania kellett az egyetemnek, hogy kit küldjön be a felsőházba, más nem is került kombinációba, annyira természetes volt, hogy csak dr. Tóth Károly lehet a szegedi egyetem felsőházi képviselője. Mint törvényhozó, szintén kivette a felsőház munkájából a maga részét. Minden fontosabb, a tudomány ügyét érintő kérdésben fölszólt és fölszólasai, beszédei – szónoki képességét mindenki elismerte és erőteljes szava, jellegzetes beszédmodora, komoly mondanivalója hallgatóit mindig lekötötte – események voltak“. (Délmagyarország.)

*

„Tóth Károly nagyon népszerű és köztiszteletben álló tagja volt Szeged város úri társadalmának. Mindenki tisztelte, becsülte, szerette és csodálta azt a hatalmas agilitást, amely minden munkáját jellemezte. Halála szinte pótolhatatlan veszteséget jelent a szegedi egyetemnek“. (Szegedi Napló.)

*

„Er gehörte zu den hervorragendsten Vertretern der Wissenschaft im Oberhause, wo er sich allgemeiner Sympathien erfreute. Er tat sich insbesondere anlässlich der Atrozitäten in Nagyvárad, Arad und Kolozsvár hervor, die er in der Sitzung des Oberhauses vom 9. Dezember 1927 vor der Tagesordnung zur Sprache brachte“ (Pester Lloyd.)

*

„Tóth Károly halála pótolhatatlan veszteség a szegedi egyetem számára, amely rendkívül sokat köszönhet az elhunyt prorektornak. Az egész tanári kar végzetes csapásnak tartja a prorektor korai halálát, akinek távozásával az dőlt ki sorukból, akiben a legtöbb energia volt, akinek élete céltudatos, fáradhatatlan cselekvések láncolata volt“. (Magyar Hírlap.)

*

Julien Benda, az ismert nevű francia író „*Properce ou les amants de Tibur*“ c. könyvében azt állítja, hogy Keats, Shelley és Valéry különb írók, mint Dante, Hugo és Vergilius, mert az utóbbi három író azt a „hibát“ követte el, hogy „nemzeti“ akart lenni. Hasonló gondolatot mutat ki korunk legnagyobb esztétikusánál, Benedetto Crocenál Várdai Béla a Budapesti Szemle májusi számában. Mindkét nyilatkozat egy sovinizmusban túllengő nemzet antinacionalistának nem mondható kritikájától származik. (Ez az eset gondolkozásba ejthetné azokat, akik rossz néven veszik a kritikától, ha Adyt védelmezi, holott ez az Ady-védelem éppen azt hangoztatja és bizonyítja, hogy a kárhozatra dobott Ady mennyire mélyen gyökerezik nemzetében és fájában. Adyt éppen magyarsága miatt kell nagy költőnek tartani és aki Ady mellett áll, az tagadja Julien Benda és Benedetto Croce elveit. „Nemzetietlen“ szellemű kritikát tehát ne a magyar Ady-rajongóknál, hanem a nyugati sovinizista nemzeteknél keressen az ókonzervatív irodalomtudomány.)

*

Azok az ókonzervatív kritikusok, akik nemzeti veszedelmet látnak abban, hogy a háború utáni nemzedék – az örök magyarság folyton haladó újjászületésének tradícióihoz visszatérve – szakítani akar a közelmúlt ideológiájával és új magyarságért, vagy ha úgy tetszik „neonacionalizmusért“, a nacionalizmus megváltozott tartalmáért küzd: vigasztalódjanak abban a tudatban, hogy ez a jelenség nem intern magyar „veszedelem“, hanem megtalálható a nagy nyugati nemzetek hazafias ifjúságánál is. A Genfben megjelenő *The Review of Nations* Hasábjain (1928, 6:122) Henri Lichtenberger elmélkedik erről a témáról, a nemzedékek többé-kevésbé kiélezett ellentétéről, amely olyan régi, mint maga az emberiség.

*

Korunkban ezt a jelenséget Németországra vonatkozólag már Thomas Mann konstataálta, írja Lichtenberger. Franciaországban sok fiatal intellektuell nyíltan proklamálja az ellentétet. „Arról beszélnek ezek, hogy szükséges és üdvös a szakadás háború előtti és a háború utáni nemzedék között“.

*

A „*Notre Temps*“ című francia revű szintén a háború utáni ifjúság új lelkiségéről elmélkedik: „Nekünk, a háború utáni nemzedéknek, nagyon elavultnak tetszik már a Wilde és Barrés tanítványainak fiatalsága. Ami őket meglepte; minket már nem lep meg. Ezen a világon ők csak a háború előtti értékek furcsa foxtrot-ját látják: mi pedig csupán új értékeket látunk, amik rendbe-szedésre várnak. Bennünket már alig-alig érdekelnek azok a követelődzések, amiktől a század eleje hangos volt: a szerelem joga, az öncélú élethez való jog, az érzelmek kiélése ...“

*

Nemzeti létünk – írja Kossuth egyik levelében – csak azáltal biztosítható, ha a súly, amelyet a szám, az életrevalóság és a történelmi állás nyújt, a közművelődés súly által hatályoztatik. Teljesen meg vagyok győződve, hogy ha a Közép- és Alduna etnografiai rendszerében nem sietünk nemzetünk számára kulturai tekintetben a *primus inter pares* szerepét biztosítani, vagy éppen túlszárnyaltatni engedjük magunkat, veszve vagyunk. (Klebelsberg Kunó gróf parlamenti beszédéből.)

*

Rákosi Jenő nyilatkozata a jazz-zenéről (v. ö. Széphalom, 1928:232): „A jazz-zene a huszadik század természetes velejárója, követelménye. A mai embernek már a vérében van a jazz ritmusa és ezt onnan kényszerrel vagy erőszakkal kiölni nem lehet. Azok, akik mesterségesen kiagyalt határozatokkal akarnak a természet ellen harcolni, akik így akarják a természet követelményeit legyőzni: helytelenül gondolkoznak. Mert a közönség jazzt akar, a zenésznek tehát jazzt kell játszania“.

*

Berzeviczy Albert legújabb elnöki beszéde ismét eseményt jelent az Ady-kérdés történetében. Az Akadémia és a Kisfaludy-Társaság elnöke most már nemcsak a baloldalt, hanem a jobboldalon Makkai Sándort és védelmezőit, Szekfü Gyulát is szemközt találja álláspontjával. Legsúlyosabb vádját csak most fogalmazza meg az Ady-kultusszal szemben: „Nagy, súlyos veszélyt jelentenek e tanok az elszakított területek elszakított magyarságára nézve. Ezt a magyarságot az új politikai határok, a kisebbségek elnyomása az utódállamokban, az irredenta miatti félelemtől sugallt korlátozó rendszabályok úgyszólván kiszakítják az egyetemes magyarság szellemi közösségéből. Ha most annak a magyarságnak saját vezérei hirdetik, hogy az Ady előtti költészet és a jelen közé rettentő szakadékot vágott a történelem ...: nem kell-e joggal attól tartanunk, hogy az a magyarság nemcsak politikailag, hanem szellemileg és érzelmileg is teljesen el fog szakadni tőlünk?“

*

A vád ime még fokozódik: „Nem ejti-e gondolkozóba azokat, kik ily tanokat hirdetnek, nemcsak Erdélyben, hanem a Felvidéken is, az a föltűnő jóindulat, amellyel az elszakított területek új urai az Ady-kultuszt pártolják? Természetes, hogy pártolják, hiszen nekik iskoláikban a magyar ifjúságot csak Ady jól megválasztott verseire kell rátanítaniok, hogy az megutálja a régi Magyarországot, melytől a sors elszakította őt és amelybe, ha Adynak hitelt ad, valóban nincs semmi oka visszavágyani“ (Budapesti Szemle, 1928:287.)

*

Berzeviczy szózatára az első visszhang Rákosi Jenőtől jött, a békés megegyezés hangján: „Ady is, mint minden költő, az Isten postása volt, üzenettel a világ számára ... keressük az egyetértést mi többiek, akik még itt vagyunk, annál is inkább, mert alig van köztünk olyan, aki tehetség dolgában különb volna Ady tehetségénél“.

*

Az erdélyi írók tiltakoztak az ellen a vád ellen, mintha „kétlelkű“ nemzedék volna születőben és az erdélyi irodalom elszakadt volna lélekben a magyarországitól. (Hid, 1928:116.)

*

Az Erdélyi Helikon első számában maga Szekfű Gyula, a konzervatív Magyar Szemle szerkesztője állott Ady mellé: „Tíz év múlva már az ötvenévesek is el fogják ismerni Ady költő voltát, húsz év múlva pedig a hatvanasok is. Ez az idő nyugodtan kivártható; az ötvenen aluli magyarság számára különben sincs Ady-kérdés: Adyt elítettük a nagy magyar költők közé, anélkül, hogy eszünkbe jutna politikai vagy etikai nézeteit követnünk, vagy épen azok szerint élnünk. Utóvégre Petőfi forradalmiságát sem követjük mi, akik forradalmakat történelmi kríziseknek tartunk, melyeket ajánlatos mindenképen elkerülni...“ (1928:13.)

*

Berzeviczy Albert újabb Ady-beszédében van egypár mondat, amit örömmel regisztrálhat minden Ady-barát: „A mi sorainkban is vannak tekintélyes férfiak, kik nem gondolják meg, hogy az Apostol megírásáért tulajdonképpen Petőfit is a destruktív költők közé lehetett volna sorolni ... Nemrég egy határozottan konzervatív irányú irodalmi tekintélyünk nevezte Adyt modern magyar líránk megteremtőjének a leghatalmasabb egyéniségének ... A nem szűnő vita utóvégre is csak Ady jelentőségét tanúsítja“.

*

Az ifjúság Ady-ünnep, amelyen a megszállott területekről jött diákok tantisciaót tettek az Ady-kultusz nemzet-összetartó ereje mellett, szintén egyik élő cáfolata volt Berzeviczy Albert pesszimizmusának. Az ünnepség alkalmából kiadott röpiratban (Ifjú szívekben élek) olvassuk: „Tíz év múlva szégyen lesz már Adyt csempülni és kisleludista lesz, aki méltatást fog írni Róla, Soha még költő nem nyert ilyen csatát. Egy nemzet egész ifjúsága menetel a nyomában, Hiába minden“.

*

Móricz Zsigmond is azt emelte ki az Ady-ünnep kapcsán, hogy a megszállt területek ifjúsága magyar zarándokhelynek tekinti Ady sírját: „A magyar ifjúság nagy Ady-ünnepet ül, amelyen résztvesznek az elszakított részek ifjúságának küldöttei is. Uglátszik, ma megint egy határozott generáció jelentkezik. Vegyék csak kezükbe a zászlót és vigyék magukkal az élet útjain az aggkor felé!“ (A tegnapiak senkiségi dalol, Magyarország, máj. 20.)

*

Az Ady-ünnep ellen, ahol jól esett látni az üde és lelkes arcokat, csupári csak egy kifogás emelhető. Ha az ünnep valóban a „keresztény ifjúság Ady-ünnep“ volt, mint a Magyarország írta, akkor érthetetlen, hogy miért hangzott el rajta az ifjúság zseniális vezérének beszéde, amely lázított a magyarságba betolakodó és a magyarság kárára érvényesülő „idegenek“ ellen. A kipirult arcú és tapsoló hallgatóság tömegében nagy számmal ültek ott az „idegenek“, akik ellen a szónok hadakozott: a svábokból, tótokból, szerbekből, ruténekből és örményekből egy-két generáción át száz százalékgig magyarrá vált keresztény magyar intelligencia gyermekei. Ezt a magyar ifjúságot apái és rokonai ellen izgatni, felébreszteni benne a nem-magyar származás tudatát: herosztrateszi művelet, aminek csak ellenségeink örülhetnek, akik amúgy is oláznak követelik Hunyadi Jánost (aki egészen a kormányzóságig „érvényesült“ a „fajmagyarok“ között); akik Petőfi-Petrovicstól szlovák dicsőségnek tartják és akik Zrínyi Miklóstól megtagadják a királyságra predesztinált magyar főúri jelleget ...

*

„A magyar ifjúság, egy egész kis töredék kivételével, nem követi Szabó Dezsőt ... Felette áll Szabó Dezső fullánkos mondatainak. A mai magyar ifjúság már építeni és nem rombolni akar ... Szabó Dezsőből is csak azt veszi át, ami észtvésztoen szép: forró, földszagú magyarságát“. (Sebesi Dezső cikkéből, Pásztorúz, 1928:285.)

*

Klebsberg Kunó gróf nyilatkozata Surányi Miklós előtt: „... a nacionalizmus politikája érzelmi politika volt, az én neonacionalizmusom a régi érzés elé új célokat akar állítani: a művelt és gazdag magyar társadalmat, az erkölcs és a tudás hatalmával akarjuk hatványozni a magyar munka termékenységét, az európai kultúra csúcspontján álló vezérek és az európai műveltség színvonalán álló tömegek kitermelését ...“ (Nemzeti Ujság, júl. 8.)